

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی
وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته اندیشه سیاسی در اسلام

عنوان:

ویژگیها و الزامات تاسیس حکومت در عصر غیبت در اندیشه سیاسی از دیدگاه امام خمینی (ره)

استاد راهنما:

دکتر نوراله قیصری
عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

استاد مشاور:

حجت الاسلام والمسلمین دکتر عیسی ولایی
عضو هیئت علمی پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی

پژوهشگر:

خسرو شکسته‌بند
بهمن ۱۳۹۰

کلیه حقوق مادی و معنوی این پایان نامه متعلق به پژوهشکده می‌باشد
چاپ پایان نامه و استخراج مقاله از پایان نامه باید به نام پژوهشکده، با تأیید استاد راهنما و با مجوز معاونت پژوهشی باشد

تقدیم به:

پدرم، برای مهر بی دریغش

و مادرم، برای مهر جاودانه‌اش

و همسرم، به پاس همراهی همواره‌اش و صبوری بی انتهایش

باسمه تعالی

صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با حمد و سپاس به درگاه خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولیعصر (عج) و با درود و سلام به روان پاک حضرت امام خمینی (س) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

آقای خسرو شکستیه‌بند دانشجوی رشته اندیشه سیاسی در اسلام

تحت عنوان: «ویژگی و الزامات عصر غیبت و تأسیس حکومت از دیدگاه امام خمینی (س)»

در تاریخ ۱۳۹۱/۶/۲۹ با حضور هیأت داوران در پژوهشکده امام خمینی (س) برگزار گردید و به موجب آیین نامه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد، ارزشیابی هیأت داوران به شرح زیر تعیین گردید:

قبول با درجه بسیار خوب امتیاز: ۱۸ .....
 قبول مشروط با درجه: (با اصلاح) .....
 دفاع مجدد .....
 مردود .....
 مرجع تأیید نهایی: .....

شرح اصلاحات مورد نیاز:

-۱

-۲

توضیح: بنا به مصوبه کمیسیون تخصصی آموزش و پژوهش پژوهشکده امتیاز پایان نامه‌ها به شرح زیر مشخص میگردد:

الف) قابل قبول از ۱۴ به بالا

۱- قبول با درجه عالی ۱۹-۲۰ ۳- قبول با درجه خوب ۱۶-۱۷/۹۹

۲- قبول با درجه بسیار خوب ۱۸-۱۸/۹۹ ۴- قابل قبول ۱۴-۱۵/۹۹

ب) مردود کمتر از ۱۴

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما:	جناب آقای دکتر نوراله قیصری	استاد	
۲- استاد مشاور:	جناب آقای دکتر عیسی ولایی	استاد	
۳- استاد ناظر:	جناب آقای دکتر منصور انصاری	استاد	
۴- استاد ناظر:	جناب آقای دکتر یونس نوریخس	استاد	

امضاء
مدیریت تحصیلات تکمیلی

امضاء
نماینده تحصیلات تکمیلی

امضاء
مدیر گروه

تهران: خیابان فردوسی شمالی، ابتدای خیابان شهید تقوی (کوشک) پلاک ۵۳، تلفن ۶۶۷۴۳۰۹۰-۳ و ۶۶۷۴۳۰۴۳-۷ و ۶۶۷۴۳۰۲۵-۵

وب سایت اینترنتی: www.ri-khomeini.com پست الکترونیک: info@ri-khomeini.com صندوق پستی: ۱۱۳۷-۱۱۴۵۵ کد پستی: ۱۱۲۵۶۹۹۳۳۸

تشکر و قدردانی

از اساتید بزرگوار آقایان دکتر قیصری و دکتر حجت الاسلام والمسلمین عیسی ولایی، و دیگر اساتید محترم که در مراحل مختلف این رساله از راهنمایی، مشاوره و همفکری‌شان بهره برده‌ام و همچنین دوستان ارجمندی که در تمامی مراحل به من یاری رساندند قدردانی می‌کنم.

چکیده

پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد
رشته تحصیلی: اندیشه سیاسی در اسلام
عنوان پایان‌نامه: ویژگیها و الزامات تاسیس حکومت در عصر غیبت در اندیشه سیاسی از دیدگاه امام خمینی (ره)
نام و نام خانوادگی دانشجو: خسرو شکسته‌بند
استاد راهنما: دکتر نوراله قیصری
استاد مشاور: دکتر عیسی ولایی
تاریخ شروع پایان‌نامه: ۱۳۹۰/۰۷/۰۱
تاریخ اتمام پایان‌نامه: ۱۳۹۱/۰۶/۲۹
<p>چکیده: اهداف و ضرورت های تشکیل حکومت اسلامی یکی از مباحث مهم در طول تاریخ اسلام بوده است که همواره مورد توجه عالمان دین اسلام بوده است و در این زمینه عالمان بسیاری به نظریه پردازی پرداخته اند از جمله این عالمان دینی امام خمینی (ره) می باشد ایشان در تاریخ اسلام یکی از بزرگ ترین عالمان دینی است که از «حکومت اسلامی» و عملیاتی کردن آن سخن گفته است و تنها فقیه و مرجع تقلیدی است که در مرحله‌ی عمل توانسته است به اندیشه و اعتقاد خویش در گسترده‌ی وسیعی جامه‌ی تحقق ببوشاند. از دیدگاه فقهی امام خمینی (ره) (ضرورت اجرای احکام شرع) همان طور که تشکیل حکومت اسلامی را در زمان رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم ایجاب می نموده، دلیلی است بر لزوم ایجاد حکومت اسلامی و تشکیل آن در عصر حاضر. امام (ره) تشکیل حکومت اسلامی خصوصاً در عصر غیبت امام معصوم راضروری و مقتضی می نماید، امام خمینی (ره) به سیره نبوی استناد نموده اند. دلایل ایشان عبارت اند از: سنت و رویه پیغمبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم دلیل بر تشکیل حکومت است، زیرا اولاً: خود تشکیل حکومت داد و تاریخ گواهی می دهد که تشکیل حکومت داده، و به اجرای قوانین و برقراری نظامات اسلام پرداخته و به اداره جامعه برخاسته است: والی به اطراف می فرستاده، به قضاوت می نشست، و قاضی نصب می فرمود، یا سفرایی به خارج و نزد روسای قبایل و پادشاهان روانه می کرده؛ معاهده و پیمان می بسته؛ جنگ را فرماندهی می کرده و خلاصه، احکام حکومتی را به جریان می انداخته است. ثانیاً: برای پس از خود به فرمان خدا تعیین (حاکم) کرده است. وقتی خداوند متعال برای جامعه پس از پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم تعیین حاکم می کند، به این معناست که حکومت پس از رحلت رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم نیز لازم است. و چون رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم با وصیت خویش فرمان الهی را ابلاغ می نماید، ضرورت تشکیل حکومت را نیز می رساند.</p> <p>بنابراین در زمان غیبت امام دوازدهم (عج) احکام الهی نمی بایست معطل بماند و اجرا نشود، بلکه امروز و همیشه وجود (ولی امر) (زمامدار اسلامی)، یعنی حاکمی که قیّم و برپا نگهدارنده نظم و قانون اسلام باشد، ضرورت دارد، وجود حاکمی که مانع تجاوزها و ستمگری ها و تعدی به حقوق دیگران باشد؛ امین و امانت دار و پاسدار خلق خدا باشد؛ هادی مردم به تعالیم و عقاید و احکام و نظامات اسلام باشد؛ و از بدعت هایی که دشمنان و ملحدان در دین و در قوانین و نظامات می گذارند جلوگیری کند.</p> <p>کلمات کلیدی: حکومت، غیبت، ولایت فقیه، امام خمینی</p>

Abstract

Imam Khomeini and Islamic Revolution Research Center

Degree : Master
Field: Political thought in Islam
Title of thesis: Characteristics and requirements established in the absence of the era political thought of Imam Khomeini (RA)
Name of student: Khosro Shekaste Band
Supervisor: Doctor Noorolah Gheysari
Advisor: Doctor Isa Velaie
Start date of project: ۲۲/۹/۲۰۱۱
End date of project: ۱۹/۹/۲۰۱۲
<p>Objectives and Priorities of the Islamic government one of the most important topics in the history of Islam that Islam has always attracted scholars and In this context, many scholars have theorized, including religious scholars, Imam Khomeini (RA) is one of their greatest religious scholars in Islamic history that the "Islamic state" and it spoke operations and Marja-e is only able to operate at a wide range of ideas and his belief in the garment cover.</p> <p>View of the jurisprudence of Imam Khomeini (required law enforcement) as establish an Islamic state at the time of the Prophet requires justification on the need to establish an Islamic state in its present form.</p> <p>Imam Khomeini's Islamic government is necessary and appropriate, especially in the era of occultation of the Imam to Imam Khomeini (ra), the Prophet Muhammad has been cited</p> <p>Imam Khomeini (ra), the Prophet Muhammad has been invoked. His reasons are: Traditions and practices of the Prophet the government, because First, his government, and history testifies that the government and law enforcement and the establishment of Islam and the population has risen, Sent to the Governor, the sitting judge, and the judge said install, or Representative been sent out, and the chiefs and kings, Treaty and are close allies, the war commander, and in short, the current government has made provisions.</p> <p>Secondly, following God's command to the (ruling) has. When the Prophet of God for the ruling would mean that the government is also required after the death of the Prophet and God commanded His Prophet a testament to the notification, the government will need</p> <p>So in the absence of the twelfth Imam (as) God's commandments ought not to be delayed or not implemented, but today and always (Guardian) (Islamic leader), the ruler is the guardian of Islam and establish law and order maintenance is necessary, Ruler of rapes and oppression and that prevented encroachment on the rights of others; trustee and trustee and custodian of God is the conductor of the teachings and doctrines and laws and the system of Islam and the enemies of the heretics and atheists on the religion and the and the system of pass laws to prevent</p> <p>Key words: government, absence , Imam Khomeini</p>

الموجز

معهد الامام الخميني (ره) و الثورة الاسلاميه للدراسات و التحقيق

المقطع الدراسي: الماجستير
الفرع الدراسي: الفكر السياسي في الاسلام
عنوان الأطروحة: الخصائص والملزمات لتأسيس الحكومة في عصر الغيبة في تفكر السياسي من وجهة نظر الامام الخميني (ره).
الاسم والاسم العائلي للطالب: خسرو شكسته بند
الاستاذ المشرف: الدكتور نوراله قيصري
الاستاذ المشاور: الدكتور ولايي
تاريخ بدا الطروحة: ۱۴۳۲/۱۰/۲۶
تاريخ انتهاء الطروحة: ۱۴۳۳/۱۱/۴
<p>الاهداف والمتطلبات الحكومة الاسلامية هي واحدة من تامواضيع الهامة في تاريخ الاسلام التي تكون موضع اهتمام علماء دائما. العديد من علماء الدين قد طرحوا نظرية في هذا المجال منهم الامام الخميني (ره) وهو واحد من اعظم علماء الدين في تاريخ الاسلام الذي تحدث عن " الحكومة الاسلامية " وبناءها. الامام الخميني (ره) هو الفقيه ومرجع التقليد الفريد الذي حقق فكرته واعتقاده في نطاق واسع .</p> <p>من وجهة نظر الامام خميني الفقيه ، ضرورة اجراء الاحكام الشرعية كما يلزم تشكيل الحكومة الاسلامية في عصر النبي الاكرم (ص) يلزمها في العصر الراهن .</p> <p>الامام (ره) يرى تشكيل الحكومة الاسلامية خاصة في عصر الغيبة الامام العصر (عج) امرا واجباو ضرورياً و مستنداً الى السيرة النبوية و دلائله كما يلي:</p> <p>ان سنه النبي و سلوكه هي الدليل على تشكيل الحكومة اذ :</p> <p>اولا، بنى النبي الاكرم (ص) الحكومة بنفسه ، و يشهد التاريخ بتشكيل الحكومة و اجرائ القوانين و اقامه نظام الاسلام و مديريه المجتمع من قبل النبي (ص) و هو يرسل الولاة الى مختلف انحاء البلد و يوم بالقضاة و ينصب القضاة و يرسل السفراء الى الملوك و رؤساء القبائل في خارج البلد و يعقد المعاهدات و الحلف و يقود الحرب و يجري الحكام الحكومية</p> <p>ثانياً : تعين النبي (ص) الخليفة بعده باذن الله و هذا يعني لزوم و ضروره الحكومة بعد رحله النبي (ص) لما وصي به النبي بأمر من الله تعالى .</p> <p>فيجب أن لاتعطل الاحكام الهية في عصر غيبة الامام العصر (عج) بل وجود ولي الامر و الحاكم الاسلامي تعتبر من الضروريات، الحاكم الذي يقيم النظم و قوانين الاسلام و يمنع الاعتداء و الظلم و التعدي الى حقوق الآخرين . ويكون اميناً وحافظاً للشعب و هادي الناس الى التعاليم و العقائد و الاحكام و قوانين السلام و يمنع بدع الاعداء والملحددين في الدين و القوانين الاسلامية .</p> <p>المفردات الرئيسية: الحكومة، غيبة، ولايت فقيه، الامام الخميني</p>

فهرست اجمالی

فصل اول: کلیات تحقیق.....	۱
فصل دوم: دیدگاه ها و نظریات مربوط به عصر غیبت.....	۸
فصل سوم: ویژگی ها و مختصات عصر غیبت در دیدگاه امام خمینی.....	۴۹
فصل چهارم: الزامات عملی و نظری تاسیس حکومت در دیدگاه امام خمینی در عصر غیبت.....	۶۳
نتیجه گیری.....	۹۱
فهرست منابع.....	۱۰۲

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات تحقیق	۱
بیان مسأله	۲
اهمیت و ضرورت تحقیق	۲
سوالات تحقیق	۳
فرضیه های تحقیق	۳
پیشینه پژوهش موضوع و جنبه‌های جدید این پژوهش	۴
مبانی نظری	۵
تعریف و شاخص سازی مفاهیم اساسی	۵
روش پژوهش	۶
سازماندهی پژوهش	۷
فصل دوم: دیدگاه‌ها و نظریات مربوط به عصر غیبت	۸
مقدمه	۹
گذری بر عصر غیبت	۱۴
چگونگی غیبت صغری	۱۴
نقش امام عصر (عج) در گزینش نایبان و کارگزاران آنان	۱۷
گستره‌ی جغرافیایی نظارت و عملکرد سازمان نیابت	۱۷
فلسفه غیبت صغری	۱۹
تاریخ سیاسی عصر غیبت صغری	۲۱

۲۳	دلایل عدم امتداد غیبت صغری .....
۲۴	غیبت کبری و نیابت عامه .....
۲۵	تکالیف جدید در غیبت کبری .....
۲۷	رابطه شیعیان و امام در دوران غیبت کبری .....
۲۷	حجت در دوران غیبت کبری .....
۲۸	مسئله ظهور حضرت مهدی علیه السلام .....
۳۱	ماهیت و غایت حکومت از دیدگاه اسلام .....
۳۳	ضرورت ولایت و حکومت فقها در زمان غیبت .....
۳۳	دلیل ولایت و حکومت فقها در عصر غیبت .....
۳۴	دلایل لزوم حکومت در عصر غیبت .....
۳۶	نظریه های رایج حکومت در اندیشه سیاسی معاصر شیعه .....
۴۹	فصل سوم: ویژگی ها و مختصات عصر غیبت در دیدگاه امام خمینی .....
۵۰	مقدمه .....
۵۰	مهم ترین ویژگی ها و مختصات عصر غیبت از نظر امام خمینی (ره) .....
۵۰	ارائه برداشتی متفاوت از مفهوم حجت .....
۵۱	دگرگون ساختن مفهوم انتظار .....
۵۲	تلاش برای تحقق عدالت در عصر غیبت .....
۵۳	زمینه سازی برای ظهور منجی موعود .....
۵۳	حرکت در جهت تحقق حکومت جهانی اسلام .....

۵۵	وظایف شیعیان در عصر غیبت از نظر امام خمینی (ره)
۶۰	نظارت بر اعمال شیعیان در عصر غیبت از نظر امام خمینی (ره)
۶۳	فصل چهارم: الزامات عملی و نظری تاسیس حکومت در دیدگاه امام خمینی در عصر غیبت
۶۴	مقدمه
۶۸	مفهوم حکومت در اسلام
۶۹	لزوم تشکیل حکومت اسلامی در عصر غیبت
۷۱	گذری بر از نظریه های سیاسی شیعه در باب حکومت در عصر غیبت
۷۳	امام خمینی (ره) و مفهوم حکومت اسلامی
۷۵	امام خمینی (ره) و هدف از ایجاد حکومت اسلامی
۷۶	اهداف تشکیل حکومت اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره)
۷۹	ضرورت ها و لزوم تشکیل دولت و حکومت اسلامی
۸۳	سیاست های بین المللی و لزوم تشکیل حکومت اسلامی
۸۵	هدف از تأسیس دولت اسلامی
۸۹	نظریه بطلان حکومت اسلامی در عصر غیبت
۹۰	الزامات عملی حکومت از نظر امام خمینی (ره)
۹۸	شیوه عملی امام خمینی (ره)
۹۸	نتیجه گیری
۱۰۲	فهرست منابع

فصل اول

کلیات تحقیق

بیان مسأله

به طور کلی مسئله حکومت یک ضرورت اجتماعی است و از بدیهی ترین اموری است که عقل فطری بدان حکم می کند که هر اجتماعی احتیاج به یک سیستم حکومتی دارد. یعنی انسان بر اساس سرشت خود موجودی است اجتماعی و مدنی، بدین معنی که آدمی نمی تواند نیازهای زندگانی خود را به تنهایی تامین کند. بنابراین سرشت او با مدنیت در آمیخته است و نیازهای او جز در سایه تعاون و همیاری و زندگی اجتماعی بر طرف نمی شود امام علی (ع) نیز در مخالفت با ایده خوارج در تشکیل حکومت آن را سفسطه دانسته است و می فرماید: «لابد للناس من امیر بر او فاجر». بنابراین از نظر امیر مومنان اصل حکومت و داشتن حاکم امری ضروری می باشد. در اندیشه سیاسی اسلام نیز - به خصوص اندیشه سیاسی شیعه - به این مهم توجه شده است. بنابراین اصل وجود حکومت در شیعه پذیرفته شده است. اما مطابق با نظریه سیاسی شیعه، حکومت حق خداوند، رسول اکرم و ائمه معصومین است و به جز معدودی از علماء تاسیس حکومت بدون حضور و حاکمیت معصوم را شرعی نمی دانند.

به خصوص که با غیبت حضرت مهدی (عج) اندیشه و عمل تاسیس حکومت اسلامی از ملاحظات و ویژگی های خاصی برخوردار است. فهم مختصات و مقتضیات نظریات و آراء اندیشمندان این دوران غیبت به هر چه دقیق تر فهمیدن اندیشه تاسیس حکومت اسلامی در این دوران کمک می کند. از طرفی نیز برای فهم نظریه ولایت فقیه و نیز مباحث حکومت اسلامی در اندیشه سیاسی حضرت امام خمینی (ره) فهم آراء این دوره (یعنی دوره ی غیبت) ضروری است. امام خمینی از معدود علمایی است که ضرورت تاسیس حکومت اسلامی در عصر غیبت را پذیرفته اند. حال پرسش اساسی این است که چرا امام خمینی چنین دیدگاهی نسبت به تاسیس حکومت دارد؟ آنچه در این پژوهش مورد تاکید قرار می گیرد این وجه از اندیشه سیاسی ایشان است که تاکنون کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

ضرورت و اهمیت موضوع

ضرورت و اهمیت این پژوهش را می توان در چند نکته جای داد که عبارتند از:

- تبیین دلایل و مستندات توجیه امر حکومت در عصر غیبت در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)
- تعمیق پژوهش های مربوط به اندیشه های سیاسی امام خمینی (ره) بررسی وجوه کمتر پرداخته شده اندیشه امام خمینی (ره)

نحوه ارتباط موضوع با حوزه مطالعات امام(ره) و انقلاب (ارتباط مستقیم و/ یا غیر مستقیم جنبه های مختلف موضوع تحقیق با حوزه مطالعات امام(ره) و انقلاب تشریح شود)
از آنجایی که موضوع پژوهش در رابطه با حکومت بعد از غیبت امام معصوم از دیدگاه اندیشمندان مسلمان بالاخص حضرت امام خمینی (س) می باشد، لذا این پژوهش در ربط وثیق با حوزه مطالعاتی امام (ره) و انقلاب می باشد.

سؤالات اصلی

سوال اصلی:

عصر غیبت چه مختصات و الزامات نظری و عملی در اداره امور جامعه و تاسیس حکومت از دیدگاه حضرت امام (ره) دارد؟

سؤالات فرعی پژوهش

۱- عصر غیبت چیست و چه ویژگی هایی دارد؟

۲- چه نظریه هایی درباره حکومت اسلامی در عصر غیبت ارائه شده است؟

فرضیه های تحقیق

در حوزه اندیشه دینی شیعیان در خصوص مشروعیت حکومت نظرات و آرا گوناگونی ارائه شده است .

الف: فرضیه اصلی :

طولانی شدن عصر غیبت، اقدام برای مقدمه سازی ظهور و ضرورت پیاده شدن احکام اسلام در همه زمان ها و مکان ها جزو الزامات نظری و عملی عصر غیبت برای تاسیس حکومت در دیدگاه امام خمینی (ره) است

ب: فرضیه های جانشین یا رقیب :

تاسیس حکومت در زمان غیبت امری غیر ضروری و اختیاری است و این امر نیز در آموزه های اسلامی موجود است.

پیش فرض ها :

پیش فرض های این تحقیق به شرح ذیل است:

- تاسیس حکومت اسلامی با محوریت ولایت فقیه، مبتنی بر توجیحات نظری از ویژگی ها و الزامات این عصر در تاسیس حکومت است
- عدم پذیرش امر حکومت توسط برخی از علما نیز مبتنی و ماخوذ از توجیحات نظری از ویژگی ها و الزامات این عصر در امر حکومت است.

پیشینه پژوهش موضوع و جنبه‌های جدید این پژوهش

در اولین جستجو کتاب‌ها و مقالات زیادی تحت عنوان حکومت در دوران غیبت یافتیم اما مطالعه محتویات نشان داد که بسیاری از آنها غیبت معصوم را به عنوان یک نقطه عطف در نظر گرفته اند و بیش از آنکه در تاثیرات و الزامات آن سخن بگویند از آن عبور کرده اند و به قرون بعدی همچون صفویه و برخی نیز وارد بحث‌های معاصر شده اند. در این میان کتابهای خوبی پیدا می‌شود همچون "امامیه و سیاست در نخستین سده‌های غیبت نوشته محمد کریمی زنجانی اصل". وی در فصل سوم کتابش با عنوان فقه سیاسی امامیه، تاملی بر نخستین دوران تدوین وارد بحث خود غیبت شده و تاثیرات و الزامات آن را بررسی نموده است از جمله حیات سیاسی فرهنگی امامیه در غیبت صغری و همچنین بازپدیداری بحران‌ها و تلاش برای اثبات امام. اما به طور خلاصه می‌توان این نقد را بر کتاب داشت که رویکرد او بیشتر فقهی و تاریخی است و چندان از مفاهیم سیاسی در تحلیل‌ها استفاده نکرده است.

کتاب دیگر تاریخ سیاسی تشیع نوشته روح الله حسینیان می‌باشد که اگرچه کتاب تاریخی است اما می‌تواند در بحث تاریخی پایان نامه اطلاعات خوبی ارائه دهد مخصوصاً فصل دوم کتاب که با عنوان عصر مرجعیت به سال‌های غیبت امام مهدی (ع) پرداخته است.

یکی از کتاب‌های جالب توجه کتاب غیبت و مهدویت در تشیع امامیه از دیدگاه دکتر جاسم حسین و دکتر ساشادینا می‌باشد که توسط آقای محمدرضا افتخارزاده ترجمه شده است. این کتاب برخی دیدگاه‌های ساشادینا در تشیع را مطرح کرده است و مترجم با اجازه ای که از مرحوم آیت الله معرفت داشته به نقد آن پرداخته است. رویکرد کتاب بیشتر کلامی و حدیثی است اما وقتی نویسنده به بحث فلسفه غیبت و تلاش تدریجی علمای شیعه برای تئوریزه کردن آن در کتب مختلف حدیثی می‌رسد بحث‌های اجتماعی و سیاسی هم به میان می‌آید که برای تحقیق ما بسیار مفید خواهد بود.

کتاب دیگر با عنوان ولایت فقیه در عصر غیبت که توسط آقای رجایی تهرانی نوشته شده است بر خلاف عنوانش چندان به عصر غیبت نپرداخته است. نویسنده کمی درباره تاریخچه ولایت فقیه صحبت کرده است، همچنین بحثی درباره ضرورت دین در عصر جدید، ارتباط ولایت با مرجعیت و ولایت فقیه در قانون اساسی صحبت کرده است. با این وجود بخش اول که درباره تاریخچه ولایت فقیه است عبارات مناسبی برای فهم بهتر عصر غیبت ارائه می‌دهد

در میان پایان‌نامه‌های موجود که به بحث غیبت مرتبط می‌باشند باید از پایان‌نامه خانم نرجس عباس پوررکن نام برد که با عنوان تاثیر الگوی حکومتی امام علی علیه السلام بر اندیشه حکومت مطلوب از دیدگاه امام خمینی با توجه به فلسفه سیاسی شیعه در عصر غیبت امام معصوم علیه السلام می‌باشد. وی اگرچه بیشتر به دنبال تبیین حکومت ایده آل از دیدگاه امام علی، علمای

اسلام و اندیشمندان غربی بوده است اما در بخشی از پایان نامه اش که به نظریه های حکومتی شیعه در عصر غیبت پرداخته گریزی به مفاهیم ایجاد شده در دوران غیبت کرده و به انواع مختلف شکل های حکومت در دوران غیبت پرداخته است.

به طور کلی در جستجوی ما کتاب ، پایان نامه و مقاله ای که مستقیماً به مفهوم الزامات و ویژگی های عصر غیبت پرداخته باشد یافت نشد و این موضوع در عین یافتن منابع را دشوار می کند اما به بکر بودن و الزامی بودن تحقیق اشاره دارد.

مبانی نظری

برای پرداخت به اندیشه متفکران عالم اسلام قبل از هر چیز باید مبانی که آنها به وسیله آن اندیشه خود را پرورانده اند مد نظر قرار گیرد . از همین رو ما در این تحقیق که با آرا امام خمینی سروکار داریم به مبانی نظری مورد استفاده ایشان می پردازیم

- تفکیک بین شان رسالت ، تبلیغ وحی و امر حکومت

- پیاده شدن احکام اسلام

تعریف و شاخص سازی مفاهیم اصلی

الف- غیبت :

- ۱- مصدر (لازم) ناپدید شدن (مقابل) حضور
- ۲- فرهنگ لغت فارسی نصرالله آژنگ غیبت کردن به معنای : ناپدید شدن- غایب شدن - غایب- مخفی - ناپیدا - پنهان - جدایی و همچنین به معنای بدگویی کردن پشت سر کسی - بدگویی کردن در غیاب کسی
- ۳- در فرهنگ لغت فارسی آریا هم غیبت به در معنای : ناپدید شدن - پنهان شدن - ناپدید شدن - پنهان شدن - ناپدیدارشدن و همچنین بدگویی ، پشت سر کسی حرف زدن و ... آمده است که در این تحقیق مراد از غیبت در معنای : پنهان - مخفی - غایب شدن -
- ۴- اما از نظر اصطلاحی غیبت به معنی ناپدید بودن امام معصوم(ع) یعنی حضرت حجت بن الحسن امام زمان (عج) از دیده ها است . به عبارت دیگر به معنای فقدان جسمانی معصوم (ع) نیست بلکه غیبت متضاد حضور است که هر دو وضعیت وجود جسمانی امری مفروض است اما بنا به اعتقاد شیعه ، امام دوازدهم (عج) از طرف خداوند و بنا مصالحی که برای عوام مکشوف نیست تا زمان ظهور از دیده ها غایب است .

عصر غیبت :

منظور از غیبت ، دورانی است که حضور امام معصوم(ع) بنا به مصالحی از دیده های پیروان، غایب است البته این دوره یکباره آغاز نشده است بلکه برای آمادگی شیعیان ابتدا دوران کوتاه و سپس دوران طولانی غیبت آغاز شده است از همین رودوران غیبت حضرت مهدی (عج) است که به دو دوره تقسیم می شود

۱- غیبت صغری که از سال ۲۶۰ هجری قمری شروع و در سال ۳۲۹ هجری قمری بعد از ۶۹ سال به پایان می رسد.

۲- غیبت کبری که از سال ۳۲۹ هجری قمری شروع و هنوز ادامه دارد.

-حکومت(در لغت) : به معنای فرمانروایی، فرمان دادن ، حکم رانی، گاه نیز به معنای قوه اجرایی در نظام جدید می باشد و معادل انگلیسی حکومت لغت (Government) می باشد که به مفهوم تشکیلات سیاسی و اداری کشور - چگونگی و روش اداره کشور یا واحد سیاسی می باشد

حکومت (در اصطلاح) : مجموعه ای از سازمان های اجتماعی است که به منظور تامین روابط صحیح اجتماعی ، حفظ نظم در جامعه، اجرای قوانین و تامین مصالح عمومی تاسیس می شود. یا حکومت کارگزاری است که بدان وسیله اراده دولت متبلور می شود. به عبارت دیگر میان دولت و به زبان منطق حکومت رابطه ی عموم و خصوص من وجه برقرار است . یعنی دولت محاط بر حکومت است . دولت وجودی ثابت دارد ، در حالیکه حکومت ها ، انواع مختلف داشته و تابع شرایط تغییر پذیر هم هستند .

روش پژوهش

۱- نوع پژوهش و روش گردآوری داده ها

چون هدف این تحقیق بررسی ویژگی ها و الزامات تاسیس حکومت در عصر غیبت نزد شیعیان می باشد روش تحقیق توصیفی و تحلیلی است که با استفاده از منابع تاریخی ، اسنادی و کتابخانه ای و استفاده از منابع اینترنت می باشد .

۲- روش تجزیه و تحلیل داده ها

چون نوع و روش این تحقیق توصیفی و تحلیلی است

قلمرو پژوهش (زمانی، مکانی،موضوعی ، جمعیت و نمونه) :

این پایان نامه در محدوده زمانی بعداز غیبت امام معصوم (عج) یعنی بین سالهای ۳۲۹ هجری (آغاز غیبت کبری) تا کنون مورد نظر می باشد .

سازماندهی پژوهش

فصل اول : کلیات، مفاهیم، نظریه، روش

فصل دوم : دیدگاه ها و نظریات مربوط به عصر غیبت

فصل سوم : ویژگی ها و مختصات عصر غیبت در دیدگاه امام خمینی
فصل چهارم : الزامات عملی و نظری تاسیس حکومت در دیدگاه امام خمینی در عصر غیبت
نتیجه گیری

فصل دوم

دیدگاه ها و نظریات مربوط به عصر غیبت